

УДК 821.161.2.03=112.21. Франко:141.72

НА МЕЖІ: ПЕРЕКЛАД ІВАНА ФРАНКА «ЖІНОЧИЙ РУХ У ФРАНЦІЇ І В НІМЕЧЧИНІ» КЕТІ ШІРМАХЕР

Марта ГОСОВСЬКА

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра теорії літератури та порівняльного літературознавства,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна,
e-mail: teorija@franko.lviv.ua*

Проаналізовано українську модель фемінізму на підставі перекладу Івана Франка «Жіночий рух у Франції і в Німеччині» Кеті Шірмахер, яка незаслужено перебуває на маргінесах українського феміністичного дискурсу. Розглянуто український феміністичний процес кінця ХІХ століття крізь призму поглядів І. Франка, а також вплив його концепції на розвиток українського фемінізму.

Ключові слова: феміністичний дискурс, емансипація, модель, жіночий рух.

У місті Цюриху 1895 року стався прецедент – уперше в історії Цюриського університету ступінь доктора філософії здобула жінка. Виступ назвали сміливим і навіть провокаційним, але ніхто не міг відмовити доповідачці у блискучій ерудиції та природному умінні зацікавити аудиторію. Надалі Кеті Шірмахер, – саме так звали жінку, яка сколихнула наукове середовище спочатку Цюриха, а потім і Німеччини, – сповна користуватиметься цими талантами: вона була однією із засновниць асоціації прогресивних жіночих організацій (1899), брала участь у створенні міжнародної федерації за жіноче виборче право (1904), була членом німецької народної партії і посідала місце у Веймарських національних зборах у 1919–1920 роках, а також опублікувала три монографії та велику кількість наукових статей.

Головною темою її зацікавлень був жіночий рух, його історія, розвиток, перспективи, а особливо – можливі стратегії розвитку жіночого руху у Німеччині 1920-х років. К. Шірмахер мала доволі прагматичний підхід до проблеми: передовсім вона вважала за потрібне дослідити різні практики жіночого руху, а потім, проаналізувавши їхні здобутки та прорахунки, вивести ідеальну формулу, яку залишиться лише втілити на практиці. Власне, інтерес до жіночого питання з'явився у неї в період роботи над докторською дисертацією, – К. Шірмахер досліджувала філософські трактати Вольтера, – на цьому ранньому етапі вона сфокусувала увагу на ідеї рівності та невід'ємності природних прав кожного індивіда, незалежно від соціальних, економічних чи біологічних критеріїв. Перебуваючи на хвилі захоплення ідеєю рівності, вона написала статтю «Жіночий рух у Франції і в Німеччині» (1898), яка потім лягла в основу ґрунтовнішого наукового дослідження «Суфражистки» (1912).

Одразу ж статтю К. Шірмахер опублікували у декількох авторитетних німецьких

виданнях (наприклад, у тижневику «Die Wage»), її перекладають французькою та англійською мовами – авторка стає вагомим фігурою в інтелектуальному середовищі Європи. І що цікаво, її статтю, того ж таки 1898 року, переклав Іван Франко і опублікував у першому річнику «Літературно-наукового вістника» (1898. – Т. III. – С. 136–144) [3].

Постає питання, чому І. Франко, маючи свободу вибору тем та матеріалів для ЛНВ, обрав статтю саме феміністичного спрямування. Однак дивуватися нічому, адже дослідивши наукові інтереси І. Франка, побачимо, що він зацікавився феміністичною проблематикою ще з кінця 70-х років XIX століття.

Із листів І. Франка до Ольги Рошкевич дізнаємося, що в цей період вони з Михайлом Павликом читали і перекладали працю Стюарта Міля «Поневолення жінок», звідки черпали ідеї рівності чоловіка та жінки у соціальному, економічному та інтелектуальному вимірах. Знамените Павликове оповідання «Ребенщуків Тетяна» (журнал «Громадський друг», 1878), яке збурило громадськість і, як влучно зауважив др. Трильовський, «майже ні про кого не було тільки мови на храмах і інших сходах... інтелігенції, як про Ребенщуків Тетяну» [5, 3], сягає своїм корінням в ідеї, які він почерпнув із «зарубіжної лектури», тобто французьких, англійських та німецьких видань, присвячених темі емансипації. Власне, знаменитим є судовий процес над М. Павликом, а не саме оповідання, яке, як на наші сучасні реалії життя, має доволі невинний зміст (жінка, втомившись від нелюбого чоловіка, покидає його заради коханця): М. Павлик, посилаючись на англійського філософа С. Міля, заявив, що «полові відносини без любові упідлюють жінку» [5, 55], а тому, якщо у шлюбі нема порозуміння, то його не варто продовжувати лише заради дотримання суспільних норм та усталених звичаїв. Не менш провокаційними стали слова письменника, про те, що краще людям жити так, як живуть птахи. За паплюження моральних цінностей та поширення небезпечних ідей М. Павлика засудили на шість місяців ув'язнення, а публічний осуд та ігнорування, на жаль, супроводжували його до останніх днів життя.

Павликове гасло «вільної любові» викликало саркастичні зауваження з боку його найближчих колег – І. Франка, М. Драгоманова та ін. Справа дійшла навіть до того, що І. Франко, ще задовго до судового процесу, назвав Павликові виступи проти традиційного інституту сім'ї «ідеєю фікс» – він не поділяв суб'єктивних поглядів М. Павлика на жіноче питання, які зводилися лише до розмов про шлюбні стосунки. Спираючись на європейський досвід, фольклорний матеріал, він вибудовував власну концепцію українського фемінізму.

Першим зверненням І. Франка до жіночого питання можна вважати фольклористичну статтю «Жіноча неволя в руських піснях народних» (журнал «Зоря», 1883), у якій він проаналізував «реакцію жіноцтва проти більшаючого світу» [6, 211]. Особливо І. Франко цікавився сучасним зрізом проблеми – він висловив обурення щодо соціальної незахищеності галичанок та, зрештою, й усього українського жіноцтва. І. Франко переконаний, «мірою культурності всякого народу може служити то, як той народ обходиться з жінками... «Він детально проаналізував низку пісень про жіночу неволю, залучаючи при цьому і літературні матеріали: Вільяма Шекспіра, п'єсу Олександра Островського «Буря», її аналіз, що зробив Микола Добролюбов. Передовсім

І. Франка цікавлять гострі соціально-економічні проблеми, висвітлення яких знаходимо в народних піснях: насильне видання дівчини заміж за нелюба, нерозважлива любов дівчини, важке життя у ролі невістки, життя із п'яницею або ледарем, вдівство, ламання церковного шлюбу. Статтю І. Франка можна назвати українським «Власним простором» – на ціле десятиліття він випередив Вірджинію Вулф, яка сказала свої знамениті слова про те, що жінці для самореалізації потрібні час, простір та фінансова незалежність, – маючи різний підставовий матеріал, – вони роблять однаковий висновок, що «... жінка мусить мати гроші й власну кімнату, якщо вона хоче чогось досягти і бути вільною» [2, 6]. Ідеї, сформульовані у статті «Жіноча неволя...», стають першим наріжним каменем у Франкової концепції фемінізму. Соціальна рівність, надання однакових громадських прав та свобод, ревізія соціально усталених норм, принципове осучаснення жіночого становища – ось головні категорії Франкової моделі фемінізму.

Надалі І. Франко став чи не центральною фігурою в емансипаційному русі Галичини кінця XIX століття – він брав участь у виданні жіночого альманаху «Перший вінок» (1887) та «Жіночої бібліотеки» (1893), виступав співорганізатором Товариства руських жінок (1884), всіляко підтримував літературний фемінізм, сприяючи публікуванню творів молодих письменниць у ЛНВ. І. Франко допомагав як у побутово-економічних проблемах, з якими стикаються галицькі емансипе, так і спонукав до культурного прогресу, орієнтуючись на досвід європейського жіночого руху.

Однак, незважаючи на очевидну симпатію до жіночого руху, І. Франко все ж висловив сумнів у тому, що українське жіноцтво спроможне вести систематичну освітню та культурно-громадську діяльність: «Певна річ, наше жіноцтво не було ще настільки вироблене, свідоме і самостійне, щоб могло вести якийсь систематичний рух, не зважаючи поза рівень, зазначений тим першим альманахом» [7, 502]. Також І. Франко критикував жіночий рух за відсутність вироблених стратегій, хаотичність та непослідовність. Зважаючи на міжусобиці в жіночому русі, намагання звести його до масштабів філантропії або підпорядкувати тій чи іншій партії, він висловив потребу зміни методів та стратегій українського жіночого руху.

Погляньмо, як він відгукувався про жіночий рух у статті «З останніх десятиліть XIX віку»: «Але факт, що воно (українське жіноцтво. – *М. Г.*) уперве піднялося на сей досить високий рівень (видання альманаху “Перший вінок”. – *М. Г.*), варт пам'яті. Не потребує ачеї же доказувати вагу жіноцтва в розвії національної свідомості і національної літератури. Жіноцтво з природи своєї більш консервативне, більш держиться форми і вважає на форму, ніж мужчини. Ідеї, погляди, уподобання і привички, впоєні вихованням, домашньою традицією, довше держаться серед жіноцтва, ніж серед мужчин. Наше жіноцтво до половини XIX в. виростало без рідної традиції. В Росії воно відмалку переймалося московщиною, у нас – польщиною. Через жіноцтво загнізджувалася в українські домашні огнища: там московська, тут – польська псевдо-аристократичність, нехить і нетолеранція до свого рідного, байдужість до українства. Той пагубний дух висисали з матірним молоком молоді покоління української інтелігенції. Поява цілого ряду молодших українок на літературній ниві, під стягом української мови і нових, демократичних і народолюбних ідей, була першим доказом, що національне почуття

будиться вже в самім ядрі українського народу, доходить до тих кругів, де воно звичайно доходить найпізніше і найтяжче. Відтепер можна було надіятися кращого, швидшого росту нашого розвою – і ся надія, незважаючи на всі переміни політичних констеляцій, не завела» [7, 503]. Ця доволі розлога цитата ілюструє ставлення І. Франка до жіночого руху – суперечливе, але в загальному настрої позитивне та оптимістичне бачення майбутнього жіночого руху. Найцікавіше, на наш погляд, те, що автор наголосив на особливій характерній рисі українського жіночого руху – модусі номада. Пізніше на цю відмінність українського жіночого руху звернула увагу Марта Богачевська-Хом'як – ані французька, ані німецька жінка не була у ситуації «двічі знедоленого» [1] індивіда, що не лише боровся за свої права, але ще й був представником бездержавного народу, що не мав єдиного зразка і визначеної категорії існування, розриваючись між Росією і Австро-Угорщиною. Українська жінка перебуває у парадоксальному статусі «двічі чужого»: перше відчуження, яке характерне для усіх жінок, – це відома бовуарівська категорія «іншого», а друге – відсутність власної ідентичності, виробленої культурно-історичної традиції, підкріпленої державністю.

І саме тому стратегії, що спрацювали в сусідніх країнах, не зовсім відповідали потребам українського жіночого руху. Український фемінізм мав вибудувати власну модель, де було б враховано особливу категорію «подвійної відчуженості». У пошуках власного шляху та індивідуальних стратегій діячі жіночого руху обирали різні варіанти реалізації своїх планів: Наталя Кобринська спиралася на концепції англійського та німецького, так званого соціального, фемінізму; Олена Пчілка, Софія Окуневська, Ганна Барвінок мали ліберальніші погляди, що обмежувалися літературним фемінізмом; Уляна Кравченко, Климентина Попович були представницями «сором'язливого фемінізму», який передбачав спробу поєднання ідей фемінізму із традиційним патріархальним устроєм; Ольга Кобилянська та Леся Українка представляють фемінізм інтелектуальний, який не просто резонує настрої епохи, а осмислює, доповнює та вживлює їх у соціокультурну парадигму. Усі ці провідниці феміністичних ідей виділяються на тлі своїх нечисленних попередниць, як зазначила Соломія Павличко, вони не прикриваються чоловічими псевдонімами, як це робили Марко Вовчок в українському дискурсі фемінізму, Жорж Санд у французькому, а Джордж Еліот в англійському: «Олена Пчілка й Наталя Кобринська заклали основи іншої традиції, в якій не було ні чоловічих псевдонімів, ні чоловіків-оповідачів, ні загалом спроби імітувати чоловічий голос. Завдяки цим авторкам у 80-х роках в українській літературі прозвучав інтелігентний жіночий голос, а разом з ним феміністична ідея» [4, 69–70].

Будучи активістом жіночого руху в його соціальному та літературному виявах, І. Франко також роздумував над тим, які принципи та стратегії повинен втілювати український жіночий рух. З тією метою він переклав статтю К. Шірмахер «Жіночий рух у Франції і в Німеччині». Авторка почала статтю словами, що «жіночий рух має міжнародний характер і у всіх краях іде з однакових причин. Він ґрунтується на браку політичних прав жінки, на її цивільно-правовій нерівноправності з чоловіком, на її виключенні від вищої духовної культури і на її економічній визискуванні» [3, 136], однак, вона зазначила, що «жіночий рух у різних народів приймає дуже неоднакові

форми» [3, 136]. Причиною такої відмінності, на думку К. Шірмахер, є історичні, соціо-культурні та національні особливості тих чи інших народностей. У Франції жіночий рух почався ще у часи революції XVII століття – найшвидше серед усіх країн Західної Європи. Виникнення руху авторка пов'язала із тим, «що французи в знаменитій “заяві прав чоловіка” забули про права жінки-французки», як наслідок, Олімпія де Гуж опублікувала «заяву прав жінки»: «вона жадала поперед усього політичної свободи для жінки», а «закон повинен бути виразом загальної волі» [3, 136]. Значно пізніше розвинувся жіночий рух у Німеччині – аж на сто років відстає від французького: «його початки виявляються в часі політичного визволення. Його основательки: Люїза Отто-Петерс, Оттілія фон Штайбер, Августа Шмідт, Генрієта Гольдшмідт, усі вони “жінки з 1848 року”, усі виростили в ліберальних поглядах передмартівської Німеччини (йдеться про Весну народів. – М. Г.). Вони заснували насамперед в Липську, де всі вони жили, товариство для духової просвіти жінок, а потім в 1805 році загальне німецьке жіноче товариство (Allgemeiner deutscher Frauenverein), а в своїй програмі добивалися поперед усього ліпшої загальної і професійної просвіти жінок» [3, 139].

Також К. Шірмахер акцентувала на тому, що французькі та німецькі жінки мали різні вихідні умови, мотивацію та стратегії досягнення цілей. Ав ово французьки користувалися більшою свободою, аніж жінка у Німеччині: вони швидше були допущені до отримання академічної освіти, а також до лікарської або вчительської практики, лише юриспруденція залишалася на разі недоступною, натомість у Німеччині не було й половини із вищеперелічених здобутків французького руху. Німецькій жінці було не до політичних прав та свобод, – «жіноче питання в Німеччині від самого початку не було питанням політичним, а тільки педагогічним і заробковим, що виясняється меншою заможністю німецького народу, пересічно численнішими сім'ями, а також протестантською традицією самопомочі» [3, 139].

У статті відчувається навіть тонкий натяк на те, що у Франції жіночий рух є чимось із розряду гри, забави. Французька і так має все, чого їй заманеться, досягаючи бажаного завдяки особливостям свого національного темпераменту: «Французка має звичайно ще дуже ясний розум, практичний смисл і енергію, то й не диво, що їй удалося *de facto*, на перекір усім постановам Наполеонового кодексу запевнити собі значний вплив і широку свободу. Вона обходить перешкоди, якими закон і звичай обставили її повний розвій і вважає, що далеко розумніше, далеко практичніше, пануючи нераз фактично над мужчиною, полишити йому ілюзію, що він панує над нею. Черевичок переважно не тисне французку так дуже, а де дуже тисне, там вона вміє дуже граціозно, зручно і хитро або звільнити, або й зовсім скинути його» [3, 143]. Тому і стратегії вона вибирає відповідні – літературний фемінізм, політичні виступи, епатажні акції протесту, якими знаменитий рух суфражисток. Наприклад, у Парижі жінки власним коштом та власними зусиллями видають три газети, з яких «Le Fronde» унікальна в своєму роді – її адміністрація та колегія авторів є винятково жінки.

Однак «несерйозність» французького жіночого руху спричинилася до того, що він залишається салонним явищем або театральною маніфестацією, яка не охоплює усю масу населення. Жіночі організації зосереджені лише у Парижі, союзи вчительок

взагалі не існують та й, загалом, тенденція об'єднуватись у професійні жіночі організації – також не спостерігається. Жодна з семи організацій не налічує більше, аніж 250 членів, що, як на масштаби Франції, є мізерною цифрою. Варто згадати про те, що французький рух має одну характерну рису – активістами виступають чоловіки (Дюма-син, Еміль дю Жірдан, Жюль Мішле, Е. Дешанель та ін.). Подібної ситуації ми не спостерігаємо у жодній із країн Західної Європи, окрім Англії, де до емансипаційного процесу приєднався Стюарт Міль та Оскар Вайлд.

Докорінно іншу ситуацію описує К. Шірмахер у Німеччині. Жіночий рух тут є «питанням хліба і нужди», а не розваги: «при меншій національній заможности, при многочисленних сімях, при великій перевазі мужчин у вчительськiм фаху і при браку жіночих монастирів жіноче питанє для многих є питанєм насущного хліба» [3, 143]. Рух, попри свою недовгу історію, характеризується систематичністю та стрімким зростанням чисельності – впродовж перших п'яти років кількість учасниць досягла понад дев'яти тисяч. Найактивнішою складовою руху виступають вчительки, які масово об'єднуються у загальнонімецькі організації. Головною проблемою, з якою борються німецькі жіночі організації, є недоступність академічної освіти для жінок та невизнання дипломів, отриманих за межами країни, у тій же Франції: «... товариство “Frauenwohl” в Берліні, ... тов. “Frauenstudium” в Берліні, Вісбадені і Монахові добивають ся від 1887 брошурами, відчитами і петиціями основної реформи жіночого шкільництва, заснування жіночих гімназій, допущення жінок до матуральних екзаменів і допущення жінок-студенток на університети» [3, 140]. Цікаво, що серед стандартних тем, які опрацьовують жіночі організації, – освіта, виборче право, проблема рівного успадкування – є й ще одна дуже делікатна проблема, а саме – проблема проституції. К. Шірмахер вважає, що суспільство не має дивуватися цій проблемі, а особливо жінки повинні сміливо висловлюватися з цього приводу: «Від кількох літ займається в Берліні пані Бібер-Бем властивим питанням моральности і заснувала в тій цілі товариство “Jugendschutz”. В найновіших часах займалися особливо тов. “Frauenwohl”, Загальне німецьке жіноче товариство і зв'язок німецьких жіночих товариств законно урегульованою проституцією і тою небезпекою, яка з неї грозить цілому народови» [3, 141]. Французький жіночий рух оминає цю дражливу проблему. Серед європейських країн лише в Англії Г. Тейлор приділяв увагу проблемі розлучення, яке на той час прирівнювалося церквою до проституції.

Спільною рисою жіночого руху у Франції та Німеччині дослідниця вважає розгалуження на два напрями: поміркований (міщанський) та радикальний (соціалістичний). Власне, така специфіка притаманна жіночим рухам усієї Західної Європи. В обох країнах радикальний напрям відрізняється своїм прагненням отримати не просто номінальне визнання жіночої рівноправності, а підтвердити його наданням виборчого права та деяких інших політичних свобод.

Німецький жіночий рух – позбавлений кокетства, він має конкретні цілі і систематично їх досягає, він не має таких сприятливих стартових позицій, як французький, і йому потрібно долати опір «супроти фалянди мужчин, що хоче, щоб її переконано доказами», а не жіночими чарами. Попри все, він виробив власні ефективні стратегії, що принесли, хоча й не грандіозні, але результати: відкрито приватні вищі школи для

дівчат, перші абітурієнтки вступили до німецьких університетів на підставі вільних слухачок, жінки отримали право розпоряджатись успадкованим майном. Очевидно, що порівнянно з французькими досягненнями – це лише перші кроки, але авторка відверто симпатизує німецькому жіночому рухові, стверджуючи, «та крихта, яку осягнено, се не був дарунок з боку властей, не здобута жіночою хитрістю, але здобута в ім'я принципу довгою, важкою працею» [3, 144].

Підсумовуючи, К. Шірмахер остаточно виказувала свою симпатію до німецького жіночого руху і визначала його «ширше розповсюдженим і наразі міцнішим від французького». Загалом стаття на тему порівняльного аналізу французького та німецького жіночого руху не особливо вирізняється з десятка схожих розвідок, опублікованих у кінці XIX – початку XX століття, коли тема емансипації, з огляду на політичні та історичні зміни, стала однією із найактуальніших. Для нас стаття цікава тим, що стала матеріалом, який вплинув на формування франкової моделі фемінізму.

Після проблем та невдач, які спіткали український жіночий рух на ранньому етапі, питання, якою повинна бути успішна модель українського фемінізму, було більш ніж актуальним. Стаття К. Шірмахер пропонує різні варіанти розвитку – французький та німецький, кожен з яких доповнює один одного, забезпечуючи цілісну картину «ідеальної моделі фемінізму». Жіночий рух – це не просто вимога виборчого голосу чи права навчатися в університеті, це комплекс категорій, які формують громадянське суспільство, міняють світосприйняття та відкривають можливість подальшого розвитку людськості.

Отже, ідеальна модель жіночого руху складається з таких категорій: 1) соціально-корегуючої; 2) освітньої; 3) націєтворчої; 4) культурно-моделюючої; 5) літературної. Звичайно, значущість цих категорій буде різною у різних дискурсах фемінізму – у французькому фемінізмі фундаментальним був літературний аспект, у німецькому – соціально-корегуючий. У парадигмі уявлень І. Франка про «ідеальну модель українського фемінізму» на першому місці виступає категорія націєтворчості. Не даремно усі феміністичні проекти, в яких брав участь І. Франко – і «Перший вінок», і «Жіноча бібліотека», і Товариство руських жінок, – мають характерну особливість піднесення національної свідомості українок. І. Франко не використовував феміністичний рух лише як знаряддя своїх політичних преференцій, – ставлячи націєтворчість на перше місце, він не занедбував усі інші категорії «ідеальної моделі фемінізму».

У цитованій вже тут статті І. Франка «З останніх десятиліть XIX віку» звучить відверта радість, що свідомі галичанки та наддніпрянки стали тим наріжним каменем, що єднатиме націю. Стаття «Жіночий рух у Франції і в Німеччині» мала стати орієнтиром для українського жіночого руху, застереженням від можливих помилок. Як показав час, Франкові переживання стосовно життєздатності українського жіночого руху не були безпідставними – після стрімкого злету в кінці XIX століття рух різко і занепав, відродившись аж у незалежній Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Богачевська-Хом'як М.* Білим по білому : Жінки в громадському житті України, 1884–1939 / Марта Богачевська-Хом'як. – К. : Либідь, 1995. – 424 с.
2. *Вулф В.* Власний простір / Вірджинія Вулф. – К. : Вид. дім «Альтернативи», 1999. – 111 с.
3. *Шірмахер К.* Жіночий рух у Франції та Німеччині / Кеті Шірмахер ; переклав Іван Франко // Літературно-науковий вісник. – 1898. – Т. 3. – Кн. 8/9. – С. 136–144.
4. *Павличко С.* Дискурс модернізму в українській літературі : монографія / Соломія Павличко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Либідь, 1999. – 447 с.
5. *Павлик М.* Ребенщукова Тетяна / М. Павлик ; вступ. слово К. Трильовського. – Відень, 1884. – 98 с.
6. *Франко І.* Жіноча неволя в руських піснях народних / Іван Франко // Зібрання творів : у 50 т. Т. 26 / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 1980. – 467 с.
7. *Франко І.* З останніх десятиліть XIX віку / Іван Франко // Зібрання творів : у 50 т. Т. 41 / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 1984. – 668 с.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2012

Прийнята до друку 22.11.2012

**ON THE LIMIT: IVAN FRANKO'S TRANSLATION
OF «THE WOMEN'S MOVEMENT IN FRANCE AND GERMANY»
BY KATTY SHIRMAKHER**

Marta HOSOVSKA

*Ivan Franko National University of Lviv,
Department of Theory of Literature and Comparative Literature,
1, Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: teorija@franko.lviv.ua*

The article analyzes the Ukrainian model of feminism on the base of Ivan Franko's translation of «The Women's Movement in France and Germany» by Katty Shirmakher, which had been neglected by Ukrainian feminist criticism. The author analyzes Ukrainian feminist process in the end of the XIX cent. through the point of I. Franko's views and also the effect which it has had on the development of Ukrainian feminism.

Key words: feminist discourse, emancipation, model, women's movement.

**НА ГРАНИ: ПЕРЕВОД ИВАНА ФРАНКО
«ЖЕНСКОЕ ДВИЖЕНИЕ ВО ФРАНЦИИ И В ГЕРМАНИИ»
КЕТИ ШИРМАХЕР**

Марта ГОСОВСКАЯ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра теории литературы и сравнительного литературоведения,
ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина,
e-mail: teorija@franko.lviv.ua*

Проанализирована украинская модель феминизма на материале перевода Ивана Франко «Женское движение во Франции и в Германии» Кети Ширмахер, которая незаслуженно пребывает на обочине украинского феминистического дискурса. Рассмотрен украинский феминистический процесс конца XIX века сквозь призму взглядов И. Франко, а также воздействие его концепции на развитие украинского феминизма.

Ключевые слова: феминистический дискурс, эмансипация, модель, женское движение.